

СОЦІАЛЬНЕ СЛУЖІННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ В ЕКЛЕЗИОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

THE SOCIAL MINISTRY OF THE ORTHODOX CHURCH OF UKRAINE: CONCEPTUAL BASIS IN ECCLESIOLOGICAL DISCOURSE

Постановка проблеми. Дослідження духовної сутності євхаристійного буття православного християнина, специфіки богословських стратегій розвитку соціального служіння ПЦУ є одним із головних завдань сучасної православної еклезіології. Актуальність цієї теми визначається динамікою духовного життя Православної Церкви і прагненням сучасної людини осмислити основні засади гуманізму. Однак нині ці процеси мають суперечливий характер, оскільки стосуються, з одного боку, індивідуалістичного світу духовних цінностей окремої людини, а з іншого — традиційного соборного бачення соціальної реальності всієї релігійної громади. Тобто модернізація соціального служіння Православної Церкви ефективніше здійснюється за умов високого рівня духовної культури кожного православного христия-

У статті розглянуто концептуальні засади соціального служіння Православної Церкви України в еклезіологічному дискурсі. З'ясовано, що в центрі сучасної православної богословської думки стоїть еклезіологічна проблематика, яка суттєво трансформує розвиток церковно-парафіяльного буття. З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку ПЦУ її соціальне служіння охоплює: складну соціальну роботу, процеси соціалізації особистості, проповідь, богослужіння і активну взаємодію між церковними парафіями та українським суспільством. Наголошено, що концептуальні засади соціального служіння зумовлюють формування духовних ідей, християнських ціннісних орієнтирів, гуманітарних норм і нових форм соціальної взаємодії ПЦУ в багатьох

* Аспірант Київської православної богословської академії.

** Postgraduate student of the Kyiv Orthodox Theological Academy.

нина, а також соборної культури всієї Помісної Церкви.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання гуманізму, соціального служіння християнства відіграють у сучасній науці важливу роль. Останні дослідження у сфері соціального вчення християнства, християнської еkleзіології демонструють, що інтерес науковців до цієї проблематики зростає. Значний внесок у її вивчення зробили такі відомі богослови, як митр. Йоан Зізіулас [Йоан Зізіулас, митр., 2005], митр. Калліст Уер [Калліст Уер, митр., 2020], митр. Георгій Ходр [Георгій Ходр, митр., 2020], Девід Бентлі Гарт [Харт, 2010], архид. Йоан Хрисавгіс [Йоан Хрисавгіс, архид., 2021], Хосе Казанова [Казанова, 2019], Ганс Кюнг [Ганс, 2012], Юрген Мольтман [Мольтман, 2017], Томаш Шпідлик [Шпідлик, 2013], Вальтер Каспер [Каспер, 2009], Рудольф Шнакенбург [Шнакенбург, 2005]. Їхні праці демонструють комплексний підхід до історії й теорії християнського богослов'я як науки. Концептуальні засади соціального служіння ПЦУ висвітлені в церковних проповідях Предстоятеля Православної Церкви України Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Епіфанія Думенка [Епіфаній Думенко, митр., 2023]. У них, зокрема, розкрито особливості християнського духовного життя в умовах викликів сьогодення [Епіфаній Думенко, митр., 2024].

Місійне служіння Православної Церкви висвітлювали також

сферах життєдіяльності сучасного суспільства.

Обґрунтовано, що храмове богослужіння, звершення Євхаристії є центральними концептуальними аспектами соціального служіння та місійної справи українського православ'я. Еклезіологія визначає духовні потреби й мотивацію православного християнина. Доведено, що богослужіння Православної Церкви є платформою християнської комунікації та невід'ємною складовою її глобальної священної місії. Зазначено, що соціальне служіння ПЦУ — це не лише конкретні соціальні програми та благодійна допомога нужденним, а й репрезентація духовних надбань християнства (богослов'я, ідеалів гуманізму, аскетичності, духовних цінностей, моралі тощо).

Ключові слова: соціальне служіння Церкви, соціальна місія християнства, еклезіологічний дискурс, церковна парафія.

The article provides a comprehensive conceptual analysis of the present state of the social ministry of the OCU in the context of ecclesiological discourse. The significance of Orthodox ecclesiology as a tool for the development of theological thinking of religious communities, scientific approaches to the missionary work of Ukrainian Orthodoxy and social cooperation between the Orthodox Church and civil society is highlighted. The development of any religious community depends on many factors. One of

єпископ Гавриїл Кризина [Гавриїл Кризина, єп., 2018], прот. Діонісій Мартишин [Мартишин Д., прот., 2023], прот. Віктор Пушко [Пушко В., прот., 2019], Віктор Єленський [Єленський В., 2013], Анатолій Богданенко [Богданенко, 2023], Георгій Філіпчук [Філіпчук, 2018], Людмила Филипович [Филипович, 2016], Геннадій Христокін [Христокін, 2019], Юрій Чорноморець. Крім того, архим. Кирило Говорун [Кирило Говорун, архим., 2019], прот. Георгій Коваленко і прот. Андрій Дудченко [Дудченко А., прот., 2025] розглядали життя православного християнина в парадигмі еклезіологічної проблематики.

Незважаючи на те, що вченню про Церкву присвячено багато праць, публікацій православних дослідників у сфері діалогу соціального служіння та еклезіології дуже мало. На нашу думку, необхідні наукові монографії з православної еклезіології, які б детально розглядали проблеми соціального служіння.

Мета статті — визначити зміст основних концептуальних складових соціального служіння ПЦУ в межах сучасного еклезіологічного дискурсу та висвітлити сучасні підходи православної еклезіології до соціальної місії християнства.

Для досягнення мети необхідно реалізувати такі **завдання**:

- проаналізувати сучасний еклезіологічний дискурс;
- розглянути соціальне служіння християнства в еклезіологічному дискурсі Православної Церкви;
- визначити концептуальні особливості соціального служіння

the key tasks is the establishment of theological and spiritual-educational resources. Christian theological thought directly affects the spiritual, social and emotional microclimate of church and parish life. In order to develop preaching, worship and social service, the OCU should use theological ideas in the spiritual life of Orthodox Christians. In this context, it is necessary to draw attention to the importance of Orthodox ecclesiology. Every church community needs to develop its spiritual mission and social service. The spiritual potential and effective models of social assistance of the Orthodox Church are considered in the context of the sustainable development of Ukrainian society. The importance of Christian social ministry encourages the substantiation of its conceptual foundations from the perspective of Orthodox ecclesiology. In order to clearly understand the essence of the concept of 'ecclesiology', the article analyses the basic biblical, theological, ethical and sociological categories that characterise its content, namely: 'Church', 'people of God', 'Kingdom of God', "Eucharist", 'worship'. The social ministry of the Orthodox Church as a scientific and practical field is developing at the intersection of ecclesiology, social work, psychology, history of Christianity, pedagogy and cultural studies. The social mission of Ukrainian Orthodoxy is especially relevant in the context of globalisation and the reform of Ukrainian society, when models of interdisciplinary dialogue between the OCU and various state and public institutions are becoming crucial in modern science. In this context, the Orthodox Church becomes a full-

ПЦУ в контексті православної еклезіології.

Виклад основного матеріалу.

Зважаючи на те, що в духовних школах ПЦУ сьогодні активно розвивається науково-дослідна робота, перед богословами стоїть актуальна проблема вироблення стратегії соціального служіння Церкви в українському суспільстві. Концептуалізація особливостей соціального служіння ПЦУ передбачає визначення пріоритетних проблем становлення й розвитку церковно-парафіяльного життя, що потребують детального розгляду з позиції православної еклезіології.

Як відомо, наукова методологія дослідження богословських питань ґрунтується на певному аналітичному алгоритмі. Наприклад, необхідно концептуалізувати поняття «еклезіологія», а вже потім всебічно висвітлити це питання з позиції різних наукових галузей, як-от: соціологія, релігієзнавство, політологія, історія, культурологія тощо. У нашому випадку концептуалізація особливостей соціального служіння ПЦУ передбачає перетворення загальних питань соціальної допомоги нужденним, справ милосердя і соціального служіння на конкретне прикладне еклезіологічне питання, яке можна розкласти на складові: Євхаристія, соборність, християнська гідність, єдність у Христі. На нашу думку, у цій ситуації концептуалізації потребують богословські поняття, які не можна назвати тільки абстрактними. У зв'язку з цим богословське, філософське та

fledged partner in social work and assistance.

In the conditions of global integration and the search for new ways of Ukrainian society development, Christian social ministry takes a special place among innovative approaches to education and science. Social ministry combines the cognitive potential of Christian theology with the urgent socio-political tasks of Ukrainian society, which ensures the spiritual, ethical and deeply emotional sustainability of a modern person. The social ministry of the OCU not only helps people in difficulty and develops their social skills, but also propagates humanistic values and guidelines for the formation and development of the personality.

The present article has both theoretical and practical significance. It can provide a basis for the study of the history and theory of Orthodox ecclesiology, the spiritual mission of Christianity, the development of curricula for social work in the Orthodox Church, and the creation of new interdisciplinary initiatives in the field of modern humanities. The results are valuable for the Orthodox clergy, theologians, scholars, volunteers, and representatives of government agencies interested in the sustainable development of Ukrainian society.

The author, in particular, emphasises that with the appropriate development of the OCU's social ministry, the social mission of Ukrainian Orthodoxy can become a powerful factor in the upbringing, education, and formation of a fully developed humanistic person capable of active Christian service and

соціологічне пояснення соціальної думки українського православ'я потребує різних теоретичних підходів, які нерідко базуються на відмінних методологічних засадах.

Православна Церква України вступає у якісно новий історичний період свого розвитку, коли навіть благоговійний та поважний погляд на історію християнства мало на що впливає у реальному сучасному світі. Православний християнин може захоплюватися іконографією, піснеспівами та богослужінням, але це ніяк не позначається на житті світу. Об'єктивні умови культурної революції, політики, економіки, соціальної нерівності, у яких доводиться жити християнинові ХХІ ст., вимагають нових форм мислення, мотивації, поведінки та комунікації, що, у свою чергу, потребує глибокого, вдумливого ґрунтового вивчення та практичного осмислення суспільних явищ у контексті соціальної місії ПЦУ.

Інакше кажучи, потрібна нова теорія соціального служіння ПЦУ у вигляді комплексу богословського та світського знання, що охоплює як загальносвітові (цивілізаційні), універсальні підходи й принципи педагогіки, соціальної роботи, так і національні, самобутні для України. Дуже важливо, щоб нові підходи, у даному випадку еклезіологічні, були динамічними, рушійними, адаптивними, здатними реально відповідати на виклики сучасного життя. Немає сумніву, що саме сьогодні в глобальному світі суттєво змінюється становище й роль українського православ'я, що змушує по-новому адаптувати вироблені віками православним народом релігійні, історичні та культурні традиції. Це особливо актуально під час нинішньої трагічної боротьби українського народу за державну незалежність, національні уявлення про людину, родину, справедливість, культуру. Таким чином, питання національної ідентичності, глобалізації, війни та миру стають факторами, що впливають на соціальне служіння та соціальну думку ПЦУ. У такому розумінні і еклезіологічний підхід є необхідним компонентом будь-якої наукової діяльності духовенства, богословів і мирян.

Описуючи різні поняття, що визначають сутність Церкви, богослови говорять про неї як про «народ Божий». Це поняття відображає історичний вимір християнської Церкви, яка народилася в старозавітні часи та актуалізувалася в Новому Завіті як духовний Ізраїль. Церква Божа долає національні, політичні

free, responsible citizenship in a democratic Ukraine.

Keywords: *social ministry of the Church, social mission of Christianity, ecclesiological discourse, church parish.*

й соціальні обмеження, що є важливим духовним підґрунтям для її всеохопного соціального служіння. «Тому Православна Церква приєднується до закликати захищати й розвивати права людини в усьому світі, визнаючи їх основоположними й невід’ємними для кожного людського життя» [За життя світу. На шляху до соціального етосу Православної Церкви. Соціальна доктрина Православної Церкви. Софійське Братство — громадська організація, 2025]. Протягом століть і тисячоліть духовний біблійний народ (Ізраїль і християнські спільноти) прямує земним шляхом до своєї «вітчизни», тобто до Царства Божого [Шканенбург, 2005, с. 86]. «Церква вступає в історію як містичне з’явлення Христа» [Шпіддик, 2013, с. 97].

Згідно з православною догматикою, віруючі, долучаючись до народу Божого, приєднуються до місії Христа, яка поєднує пророче, священницьке і царське служіння. Уявлення про Церкву, як «народ Божий» [Георгій (Ходр), митр., 2020, с. 45] виражає її зовнішню та організаційну сторону, тому його необхідно доповнити поняттям «спільнота вірян», яке відображає містичний зв’язок християн із Богом та один з одним. Цей зв’язок здійснюється здебільшого через Євхаристію, таїнства і богослужіння, беручи участь в яких, християни, незалежно від місця і часу, через віру та любов по благодаті стають одним Тілом Христа.

Еклезіологію й соціальне служіння Церкви можна назвати цілісною християнською антропологією, оскільки християнське богослов’я постійно опікується реальними проблемами сучасної людини та пошуком цілісності людського буття. «Еклезіологія літургійного реалізму» [Дудченко А., прот., 2025, с. 83] долає перепони між соціальним буттям і церковністю, підкреслюючи значущість кожної людини. Людина постає реальною і живою тільки в оточенні Бога, Його милості та милосердя. «Милосердя і прощення — це ключові слова Біблії» [Каспер, 2009, с. 91]. Взаємодіючи з Богом і суспільством, людина перебудовує свою ідентичність. «Общинна молекула» церковного життя здатна по-справжньому трансформувати «людський атом». «Церква долає простір і час, бо єднає всіх вірних, незалежно від того, де вони живуть. Єднає християн між собою через єдину віру й таїнства, таємничо роблячи нас співучасниками і смерті Христової, і Христового воскресіння. У Євхаристії ми, перебуваючи тут і зараз, водночас перебуваємо за Трапезою Господньою в Сіонській горниці серед апостолів, приймаючи з рук Спасителя той самий хліб життя — Його Тіло, і ту саму чашу, в якій Його Кров, пролита за нас. Отже, ні час, ні простір не є для Церкви

обмеженням. Як обмеженням не є і смертність плоті, бо тіло Церкви єднає нас, нині живих тут на землі, з усіма тими, хто жив раніше, але вже відійшов у вічність» [Епіфаній (Думенко), митр., Проповідь Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Епіфанія у сьому неділю після Пасхи та в день пам'яті святих отців Першого Вселенського собору, 2025].

Еклезіологія фактично долає актуальний для сучасного суспільства розрив між словом і ділом, теорією і практикою, церковним і світським життям. Віровчення Православної Церкви — це запорука соціальної трансформації і перетворення, оскільки Церква — живий організм святості та любові Христової. Можна сказати, що в контексті православної еклезіології народжується нова соціальна реальність, синтез церковної та світської культур, активність християнства, яке не визнає в цьому світі жодних «нейтральних зон». Адже, згідно з соціальним вченням Православної Церкви, усі процеси людської життєдіяльності освячуються любов'ю Христа.

Практична актуальність дослідження православної еклезіології зумовлена тим, що, на жаль, для більшості православних християн і просто пересічних громадян України богословські питання залишаються сферою чогось трансцендентного й глибоко філософського, що не має жодного стосунку до реального світського, а навіть і церковного життя. Саме тому так важливо зосередити увагу на визначенні і осмисленні ціннісних засад соціального служіння Православної Церкви. Відомо, що становлення й розвиток богословської науки пов'язані з її адекватним соціально-ціннісним обґрунтуванням реалій буття. Проте саме ціннісні орієнтири соціального служіння Православної Церкви ніколи не були для багатьох християнських богословів самостійним об'єктом наукового дослідження [Мартишин Д., прот., Богданенко А., 2023, с. 22]. Осмислення досягнень світової та сучасної гуманітарної науки, аналіз вітчизняної педагогічної і психологічної літератури дають змогу запропонувати власне бачення процесу формування соціально-ціннісних засад соціального служіння Православної Церкви в контексті православної еклезіології.

Класичний етап розвитку теорії соціального служіння Православної Церкви ґрунтується на аксіомах соціальної онтології православної еклезіології, яка утверджує необхідність існування Церкви як вищої форми розвитку людини і суспільства. Проте важливо, щоб ці богословські та аксіологічні аргументи на користь необхідності Церкви для духовного буття християнства перетиналися з емпіричними формами соціального служіння

та набували реального значення в житті Церкви, а не лише в теоретичних розробках богословів. Складна історія історичних, культурних і суспільно-політичних процесів розвитку Православної Церкви не може обмежуватися лише аксіологічними засобами легітимізації структури церковної ієрархії.

У наш час православна еклезіологія, яка значною мірою ґрунтується на догматичних і суто метафізичних богословських теоріях, а не на практичних потребах соціального служіння, потребує нових наукових підходів до її вивчення і впровадження в церковно-парафіяльне життя. Особливий інтерес для нашого дослідження становлять теоретико-прикладні моделі, які актуалізують емпіричні стратегії вивчення еклезіології і дають змогу окреслити сутність і значення соціально-ціннісних засад соціального служіння Православної Церкви.

Використання термінів і концептів еклезіології в системі понятійного апарату соціального служіння не тільки сприяє розвитку теорії соціальної місії Церкви, а й має велике практичне значення. Воно дасть змогу духовенству і волонтерам ясніше уявляти духовне, соціальне, богословське й гуманітарне поле соціального служіння, місце та роль Церкви в його житті. Спрямовуючи своє соціальне служіння на розвиток сутності людини, її життєвого потенціалу, Церква не порушує цілісності людського буття, а навпаки, сприяє об'єктивації сутнісного впливу культури, економіки, політики, тим самим створюючи умови для самореалізації людської особистості. Соціальне служіння Церкви в контексті еклезіології є особливим способом ставлення християнина до життя Церкви, духовної місії християнства, що визначає духовні цілі людського буття, формує особливі вектори духовного розвитку суспільства та християнського світосприйняття, заснованого на усвідомленні космічного, вселенського значення любові, прощення, милості й милосердя Бога.

Сьогодні існує гостра потреба у формуванні нової парадигми соціального служіння Церкви, яка б не обмежувалася лише догматичними концептами еклезіології, але й значно розширила межі християнського богослов'я, вийшовши за межі суто раціональної зацікавленості філософів, істориків, релігієзнавців, богословів, педагогів до духовно-трансцендентних аспектів розвитку церковних парафій і всього українського суспільства. Саме такі дослідження починають домінувати в сучасному науковому дискурсі. Відмежувавшись від атеїстичної парадигми розуміння християнства як механізму політичної й державної маніпуляції, православне богослов'я опинилося перед необхідністю но-

вого осмислення свого віровчення в умовах викликів глобалізації. «Церковна комунікація має власну духовну динаміку, яка є дуже важливою у християнському свідченні в умовах глобального світу» [Богданенко, 2023, с. 4]. У цьому контексті особливі перспективи відкриваються перед соціальним служінням та соціальним вченням Православної Церкви. «Для того щоб досягнути цю багатогранну проблему суперечливим інтелектуальним інструментарієм сучасної науки, потрібна постійна й системна праця богословів і православного духовенства на ниві діалогу між релігією і наукою» [Дідух Р., дяк., 2022, с. 63–64].

У світлі православної еклезіології соціальне служіння Церкви виступає як чинник, що пом'якшує критичні вияви людської екзистенції (зневіра, депресія, бідність, інвалідність, тяжкі хвороби, фізичні та моральні страждання, смерть близьких). З іншого боку, війна, вимушене переселення людей, втрата домівки, майна, невпевненість у завтрашньому дні — лише посилюють драму й трагедію людського буття. І саме на цьому тлі має відбуватися неймовірний сплеск соціальної активності церковних парафій.

На сьогодні важливим питанням для православного богослов'я залишається все-таки соціологічний підхід до проблеми осмислення життя сучасного суспільства. Суто духовна інтерпретація історії християнства є однобічною, оскільки не відображає соціального характеру духовного буття, глибинних, внутрішніх підвалів еклезіології, де найяскравіше віддзеркалюються релігійні прагнення, інтереси й проблеми християнина. Саме соціальне служіння Православної Церкви репрезентує цілісне антропологічне та гуманістичне «прочитання» історії людства, а також досліджує внутрішні переживання людини, яка опинилася в скрутному становищі. Цілком закономірно, що кожна людина постійно перебуває в пошуку способів подолання кризових явищ та актуалізації своїх сутнісних сил в житті соціуму. Тому проблематика соціального служіння Православної Церкви співзвучна із запитами сучасної людини, яка, долаючи соціальні кризи, перебуває в пошуку шляхів духовного самовизначення, самоствердження й самореалізації.

Актуальність означеної проблеми висуває необхідність наукового узагальнення основних понять еклезіології, психології, соціології і педагогіки. У сучасному суспільстві соціальне служіння Православної Церкви відіграє важливу роль у підтримці та просуванні соціальних ініціатив людини. Завдяки тому, що Церква представлена на інтернет-платформах, таких як

YouTube, Facebook, Instagram і TikTok, її проповідь, богослужіння, соціальні ініціативи, духовна підтримка стають ефективними інструментами для об'єднання українського суспільства. Соціальні інтернет-платформи Церкви є важливим ресурсом для обміну духовним досвідом і богословським знанням серед науковців і фахівців, які працюють у соціальній сфері.

Потенціал соціального служіння ПЦУ виявляється в усіх сферах життя сучасної людини і охоплює: проекти благодійності, милосердя, соціальної допомоги інвалідам, людям похилого віку, виховання й підтримки молоді, розвитку капеланського служіння, пенітенціарної системи, соціальної реабілітації та реінтеграції засуджених осіб, а також багатогранні питання педагогіки, соціалізації, психології, менеджменту, регулювання сімейних відносин, профілактику алкогольної і наркотичної залежності. Сьогодні православний священник має можливість відвідувати дитячі установи, лікарні, військові частини, школи, університети, місця ув'язнення — бути скрізь, де сучасна людина потребує підтримки й допомоги. На рівні єпархій, монастирів, парафій, братств і сестерств активно розвивається соціальне служіння Православної Церкви. З'являються дитячі притулки, госпіси, благодійні їдальні, соціальні магазини для малозабезпечених.

Таким чином, компонентами професіоналізму священника, волонтера і церковного соціального працівника є як теоретичні знання зі світських гуманітарних наук (педагогіка, соціальна робота, психологія), так і богословські знання (пастирське богослов'я, еkleзіологія, релігійна етика, соціальне вчення християнства) «з урахуванням адаптації християнства до нових викликів глобального світу» [Дідух Р., дияк., 2024, с. 65].

Еклезіологічний підхід до проблем соціального служіння Церкви дозволяє трансформувати богословський і літургійний символізм (Тіло Христове; народ Божий; Божественна присутність) в конкретні соціальні дії та справи християнського милосердя й допомоги. Відомо, що священник молиться за тих, хто потребує допомоги: самотні, тяжкохворі, пенсіонери, інваліди, члени багатодітних і неблагополучних сімей. «Християнство — це більше ніж теорія про всесвіт, більше ніж повчання, записані на папері, це шлях, яким ми подорожуємо, в найглибшому і в найбільшому розумінні, це — спосіб життя» [Кааліст (Уер), єп., 2020, с. 8]. Еклезіологія прагне подолати суперечність між ідеальним і реальним в житті Православної Церкви. Ці духовні протиріччя можна умовно описати в термінах «символізм» і «реалізм». Одні богослови прагнуть описати

життя Православної Церкви на основі філософської абстракції, іdealізму, інтелектуальної теорії догматики; інші зосереджують увагу виключно на проблемах фінансів, будівництва соборів та управлінській ієрархічній вертикалі церковного буття. Однак натомість православна еклезіологія має бути водночас соціальною та історичною. Вона звертається до текстів Святого Письма й Священного Передання Церкви, адекватно сприймає політичні, культурологічні, соціологічні та історичні реалії життя людства, без яких неможливо по-справжньому зрозуміти теоретичні й практичні проблеми соціального служіння Церкви як науки. У той же час еклезіологія не зводиться до світської політології, філософії, соціології чи історії — вона залишається богословською дисципліною, що допомагає людині глибше зрозуміти, що таке Церква, духовність, місія, милосердя й оновлення буття.

Православна еклезіологія вчить, що Ісус Христос є посередником між Богом та християнською громадою. Соціальне служіння християнства має своїм джерелом спільноту, отже, Бог уможливорює соціальне служіння через церковні парафії. Таким чином, еклезіологія допомагає соціальному служінню Церкви стати богословською теорією, гнучкішою у визнанні реалій цього світу. Еклезіологія краще пояснює сучасній людині основи духовного життя Церкви, впевненіше відповідає на виклики глобалізації, політики й економіки. Вона найбільше здатна почути «страдницький крик небувалого людського страждання в сьогоднішньому світі та відповісти на нього» [Кирило (Говорун), архим., 2019, с. 28].

Нині Православна Церква перебуває в стані пошуку об'єднавчих духовних цінностей як богословської відповіді на потреби нової епохи розвитку людства. Ідея соціальної справедливості, гуманізму, прощення, любові, всезагальної взаємозалежності людей в Бозі набуває значного поширення у контексті соціального служіння та еклезіології. «Через Церкву, що є зібранням людей, покликаних Богом, які почули цей заклик і увірували в Христа і Його Євангеліє, ми єднаємося не лише між собою, але, що найважливіше — єднаємося із Сином Божим втіленням. В божественній Особі Господа нашого Ісуса Христа, який з'єднав у Собі дві природи, божественну і людську, ми єднаємося також з Пресвятою Трійцею, з нашим Богом Творцем» [Епіфаній (Думенко), митр., Проповідь Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Епіфанія у сьому неділю після Пасхи та в день пам'яті святих отців Першого Вселенського собору, 2025].

Нині, однак, ми можемо спостерігати певну диспропорцію між традиційними християнськими цінностями й секулярним нігілізмом. Соціальне служіння ближньому як складова становлення гуманістичної людини завжди відігравала важливу роль в суспільному житті, тому пошук більш ефективних моделей соціального служіння перестав бути справою вузького кола працівників із проблем соціальної роботи й психології. Соціальне служіння Церкви богослови завжди розглядали як засадничий елемент церковного й духовного життя православного християнина.

Соціальне служіння ПЦУ, отже, являє собою всебічну місійну діяльність, спрямовану на просування духовних і гуманістичних інтересів християнства через розвиток церковної проповіді, богослужіння, справ милосердя, катехизацію, просвітництво та розширення діалогу з представниками світської науки.

На нашу думку, розвинуте соціальне служіння ПЦУ сприятиме:

- активізації християнських громад і об'єднань;
- розвитку православного богослов'я;
- міжрелігійному та міжконфесійному діалогу;
- волонтерській діяльності;
- соціальним ініціативам громадянського суспільства.

Формування нових підходів до соціального служіння ПЦУ є стратегічно важливим завданням православного богослов'я, яке вимагає системного й конструктивного діалогу церковних і світських науковців [Кризина Я.В., еп., Мартишин Д. С., прот., 2018, с. 18–19]. Успіх у цьому напрямі сприятиме реалізації священної місії ПЦУ в українському суспільстві та глобальному світі.

Перспективними напрямами дослідження соціального служіння ПЦУ є насамперед визначення ефективних механізмів взаємодії Церкви й «зрілого громадянського суспільства» [Філіпчук, 2018, с. 2] як стратегічної мети християнської місії. Важливим аспектом конструктивного розвитку теорії й практики соціальної місії українського православ'я є діалог педагогіки, соціальної роботи, психології та православної еkleзіології. Особливу увагу варто приділити дослідженню соціального вчення християнства, що сприятиме просуванню «богослов'я комунікації» [Пушко В., прот., 2019, с. 319], християнських цінностей і духовних ідей у площину культурного, інформаційного й суспільно-політичного буття сучасного світу. Не менш важливим є вивчення ролі ПЦУ у формуванні позитивного іміджу Української держави.

Актуальним є аналіз ефективних моделей соціального служіння релігійних громад ПЦУ, які досягли реальних успіхів у

справах милосердя, соціальної роботи, капеланського служіння, психологічної підтримки населення. Це дозволить виявити ефективні стратегії соціальної місії українського православ'я та адаптувати їх до специфічних умов українського сьогодення.

Без сумніву, соціальне служіння ПЦУ відіграє особливу роль також у формуванні позитивного іміджу сучасного християнства. Просування основних духовних цінностей, гуманістичних підходів соціальної роботи Православної Церкви, богословських ідей православної еклезіології сприяє кращому розумінню вселенського православ'я міжнародною науковою спільнотою. Важливим інструментом еклезіологічного дискурсу є організація міжнародних науково-практичних конференцій, круглих столів, наукових обговорень актуальних проблем соціальної місії християнства, культурних заходів, фестивалів, виставок та обмінних програм християнських богословів. У контексті сучасних глобалізаційних процесів особливого значення набуває інформаційна складова церковної комунікації.

Висновки. Доведено, що еклезіологічний дискурс є частиною соціального служіння ПЦУ, її комунікації з українським суспільством. Мета наукового еклезіологічного дискурсу полягає в актуалізації питань православної еклезіології. Православній Церкві важливо зацікавити представників світської науки богословською проблематикою; така співпраця висвітлена в текстах дисертацій, монографій, інтерв'ю церковних ієрархів, різних рецензіях на книги, а також у матеріалах наукових конференцій.

Встановлено, що сучасний еклезіологічний дискурс використовує різні мови для опису церковного буття й церковної реальності. Більшість філософів, релігієзнавців і богословів говорять про Церкву «історичну», «соціальну», «містичну» та «духовну». Соціальні й історичні питання буття Церкви змушують науковців робити акцент на соціальній реальності християнського буття, соціологічних аспектах розвитку релігійних громад у суспільстві, духовній і містичній парадигмі християнства, які розкривають питання еклезіології й духовного життя православного християнина у Христі. Перший підхід складається з історичних та соціологічних оглядів історії християнства, де здебільшого йдеться про політику, культуру та взаємодію з державою, другий підхід — це богословський еклезіологічний дискурс, який розглядає християнське духовне буття, соціальне служіння в містичних і sacramentalних (літургійних) зв'язках людини з Богом.

Саме соціальне служіння Православної Церкви допомагає врівноважити умовну дихотомію видимого (історичного) й не-

видимого (містичного) в житті християнина. Допомога нужденним актуалізує ідеальне (духовне, містичне) в житті громади (реальне). У місійному служінні Церкви християни отримують можливість нівелювати розрив між теорією (богослов'ям) і практикою (соціальним служінням). Адже присутність Бога стає реальною саме у справах любові й милосердя. Православна еклезіологія наполягає на тому, що Бог не діє самотужки, без посередництва людей — Він зцілює людство від гріха через таїнства й служіння Церкви. Еклезіологічний дискурс нагадує нам, що Православна Церква — це духовна громада Бога і соціальна єдність людей одночасно. Боговтілення Христа робить реальність християнської місії, зверненої до сучасного світу, цілісною, актуальною, живою та реальною.

Православна еклезіологія усуває умовну поляризацію між святим і профанним. Євхаристія, церковні таїнства, проповідь, катехізація, освіта, наука, виховання і справи милосердя говорять мовою християнського богослов'я про присутність Бога в житті світу (держава, нація, громадянське суспільство, демократія, народ, цивілізація). Доречно зауважити, що православне храмове життя (богослужіння) також освячує й соціальну місію християнства. Соціальне служіння Церкви успішно долає дуалістичне світосприйняття. Концептуальні засади християнського універсалізму полягають в тому, що він об'єднує справи матеріальні й духовні. Православне богослужіння формує сотеріологічну причетність справ соціального служіння й милосердя до Богоспівкування.

Концептуальні засади соціального служіння Православної Церкви України в межах еклезіологічного дискурсу свідчать, що воно є місцем концентрованої сакральності та освячення буття дарами Святого Духа. Церква Христова — це «народ Божий», «Новий Єрусалим», «царське священство». Такий еклезіологічний погляд на соціальне служіння Православної Церкви долає усіляку дихотомію, протиставлення земного й небесного буття, усуває межі між сакральним і профанним, формуючи священну місію християнства. Особливостями соціального служіння ПЦУ є персоналістичний підхід, соборність, єдність і гуманізм.

1. Богданенко А.І. Християнська комунікація з сучасним світом / А. І. Богданенко, Д. С. Мартишин. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 48 с.
2. Гавриїл (Кризина), єп. Послання. Проповіді. Статті. Рівне: Волинські обереги, 2025. 292 с.
3. Генсьорський В. Ранньохристиянська дияконія: богословське осмислення та проєкція на сучасне соціальне служіння в Церкві. *Шлях до Христа*

- через служіння ближньому / Упор. прот. В. Вакін. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2022. С. 89–99.
4. Дідух Р. Парафія як платформа соціальної діяльності Православної Церкви України: реалії та перспективи. *Труди Київської Духовної Академії: науковий збірник Київської православної богословської академії*. 2024. № 24 (196). С. 49–68.
 5. Дідух Р. Сучасні напрямки, принципи й парадигми соціальної доктрини Православної Церкви України. *Труди Київської Духовної Академії: науковий збірник Київської православної богословської академії*. 2022. № 22 (194). С. 62–75.
 6. Дудченко А., прот. Літургійний реалізм: богослов'я протопресвітера Олександра Шмемана та його рецепція у християнському світі. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2025. 220 с. (Серія «Українські богословські студії»).
 7. Епіфаній (Думенко), митр. Ідучи за Христом. Рік у літургійних проповідях 2020. Київ: Моя Церква, Православна Церква України, 2023. 416 с.
 8. Епіфаній (Думенко), митр. Нехай ніхто не падає духом! *Збірка роздумів і порад Блаженнішого Митрополита Епіфанія. Рік у літургійних проповідях 2020*. Київ: Моя Церква, Православна Церква України, 2024. 168 с.
 9. Епіфаній (Думенко), митр. Проповідь Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Епіфанія у сьому неділю після Пасхи та в день пам'яті святих отців Першого Вселенського собору. Офіційний веб-сайт «Православна Церква України». [Електронний ресурс] / URL: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/i-vselenskyj-sobor-ye-pryrodnym-vyyavom-sutnosti-tserkvy-yaka-ye-i-zavzhdy-bude-zibrannyam-vsih-htopriznav-istynnu-viru-v-hrysta-mytropolyt-epifanij/> (дата звернення: 03. 06. 2025).
 10. Єленський В. Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ — початку ХХІ століття. Львів: Український Католицький університет, 2013. 504 с.
 11. За життя світу. На шляху до соціального етосу Православної Церкви. Соціальна доктрина Православної Церкви. Софійське Братство — громадська організація [Електронний ресурс] / URL: <https://sofiyske-bratstvo.org/za-zhyttya-svitu-soczialna-doktryna-pravoslavnoyi-czerkvy/> (дата звернення: 24. 05. 2025).
 12. Зізіулас Й., митр. Буття як спілкування. Дослідження особистісності і Церкви / Пер. з англ. Київ.: ДУХ і ЛІТЕРА, 2005. 276 с.
 13. Казанова Х. Релігія в сучасному світі: плюралізм, секуляризація, глобалізація / Пер. з англ. Романа Скакуна. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2019. 348 с.
 14. Калліст Уер, єпископ Діоклійський. Православний шлях / Пер. з англ. Світлана Зденянчин. 2-е вид. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2020. 168 с.
 15. Кастер Вальтер, кардинал. Служитель радости. Священниче буття — священниче служіння / Пер. з нім. Н. Крец. Жовква: Місіонер, 2009. 140 с.
 16. Кирило (Говорун), архім. Мета-еклезіологія: хроніка самоусвідомлення Церкви. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 328 с.
 17. Кирило (Говорун), архім. Риштування Церкви: в бік посструктуральної еклезіології. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. 312 с.
 18. Кризина Я. В., Мартишин Д. С. Соціальне служіння Православної Церкви в умовах викликів сучасного світу: монографія / Я. В. Кризина, Д. С. Мартишин. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 254 с.

19. Кухарук М., Фульмес В., прот. Соціальне служіння як одне з головних завдань Церкви Христової. *Шлях до Христа через служіння ближньому* / Упорядник прот. В. Вакін. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2022. С. 139–145.
20. Кюнг Ганс. Християнський виклик / Пер. з нем. М.: ББІ, 2012. 465 с.
21. Ломачинська І. М., Дейнега Є. О., Ужва В. О. Місія соціального служіння у богословському освітньому дискурсі. *Освітній дискурс: Збірник наукових праць*. 2021. № 38 (11-12). С. 85–95.
22. Мартишин Д. С., Богданенко А. І. Соціальна присутність християн у сучасному світі. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 72 с.
23. Мольтман Юрген. Пришествие Бога. Христианская эсхатология. Москва: ББІ, 2017. 387 с.
24. Пушко Віктор. Богослів'я комунікації або Комунікація як складова християнського богослів'я. Святість людського життя / Упор. прот. В. Вакін. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. С. 316–325.
25. Филипович Л. О. Культура релігійного життя. Вибрані праці / Упор. Г. Филипович, ред. А. Колодний. Київ: УАР, 2016. 584 с.
26. Філіпчук Г. «Педагогіка» особистої і національної Гідності. Публіцистика. Київ: Вид-во Товариства «Просвіта», 2018. 44 с.
27. Харт Д. Красота бесконечного: Эстетика христианской истины. (Серия «Современное богословие».) Москва: Библийско-богословский институт св. апостола Андрея, 2010. 673 с.
28. Ходр Г., митр. Гір Ліванських. Поклик Духу: Церква і суспільство / Пер. з фр.: Дмитро Каратеев. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2020. 288 с.
29. Христокін Г. В. Методологія православної теології. Київ: «ПП «Фоліант», 2019. 502 с.
30. Церква і світ на початку третього тисячоліття: Декларація Ювілейного Помісного Собору Української Православної Церкви Київського Патріархату. РІСУ. Релігійно-інформаційна служба України. [Електронний ресурс] / URL: https://risu.ua/cerkva-i-svit-na-pochatku-tretogo-tisyacholittya_n34612 (дата звернення: 02.06.2025).
31. Чорноморець Ю. Відповідальність Церков за майбутнє України. РІСУ. Релігійно-інформаційна служба України. [Електронний ресурс] / URL: https://risu.ua/vidpovidalnist-cerkov-za-maybutnye-ukrajini_n68838 (дата звернення: 02.06.2025).
32. Чорноморець Ю. Ідеал Християнської України як вимога соціального вчення християнських Церков. РІСУ. Релігійно-інформаційна служба України. [Електронний ресурс] / URL: https://risu.ua/ideal-hristiianskoji-ukrajini-yak-vimoga-socialnogo-vchennya-hristiianskih-cerkov_n55718 (дата звернення: 02.06.2025).
33. Хрисавгіс І. Варфоломій: Апостольська місія. Пророче бачення / Пер. з англ. Л. Лозової. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. 296 с.
34. Шнакенбург Р. Етичне послання Нового Завіту / Пер. з нім. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. 340 с.
35. Шпідлик Т. «Мараната». Життя по смерті / Пер. з італ. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2013. 256 с.

-
1. Bohdanenko A. I. (2023). *Christian communication with the modern world* / A. I. Bohdanenko, D. S. Martyshyn. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].

2. Havryil (Kryzyna), yep. (2025). *Epistles. Sermons. Articles*. Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
3. Hensorskyi V. (2022). *Early Christian diaconate: theological understanding and projection on modern social service in the Church // The path to Christ through service to one's neighbor // Shliakh do Khrysta cherez sluzhinnia blyzhnomu*. Kyiv: Duh i Litera [in Ukrainian].
4. Didukh R. (2024). *A parish as a platform of social activity of the Orthodox Church of Ukraine: realities and prospects*. Trudy Kyivskoi Dukhovnoi Akademii – Proceedings of the Kyiv Theological Academy, 24 (196), 49–68 [in Ukrainian].
5. Didukh R. (2022). *Current directions, principles, and paradigms of the social doctrine of the Orthodox Church of Ukraine*. Trudy Kyivskoi Dukhovnoi Akademii – Proceedings of the Kyiv Theological Academy, 22 (194), 62–75 [in Ukrainian].
6. Dudchenko A., prot. (2025). *Liturgical realism: the theology of Archpriest Alexander Schmemann and its reception in the Christian world*. Kyiv: Duh i Litera [in Ukrainian].
7. Epifanii (Dumenko), mytr. (2023). *Following Christ. A Year in Liturgical Homilies 2020*. Kyiv: Moia Tserkva, Pravoslavna Tserkva Ukrainy [in Ukrainian].
8. Epifanii (Dumenko), mytr. (2024). *Let no one lose heart! A collection of reflections and advice from His Beatitude Metropolitan Epiphanius. A Year in Liturgical Sermons 2020*. Kyiv: Moya Tserkva, Pravoslavna Tserkva Ukrainy [in Ukrainian].
9. Epifanii (Dumenko), mytr. *Sermon by His Beatitude Metropolitan Epiphanius of Kyiv and All Ukraine on the Seventh Sunday after Easter and on the Day of Commemoration of the Holy Fathers of the First Ecumenical Council*. pomisna.info. Retrieved from URL: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyiny-i-vselenskyj-sobor-ye-pryrodnym-vyyavom-sutnosti-tserkvy-yaka-ye-i-zavzhdybude-zibrannyam-vsih-hto-piznav-istynnu-viru-v-hrysta-mytpolyt-epifanii/> (data zvernennia: 03. 06. 2025) [in Ukrainian].
10. Yelenskyi V. (2013). *The Great Comeback: Religion in Global Politics and International Relations of the Late 20th and Early 21st Centuries*. Lviv: Ukrainskyi Katolytskyi universytet [in Ukrainian].
11. *On the way to the social ethos of the Orthodox Church. The social doctrine of the Orthodox Church. The Sophia Brotherhood is a public organization*. sofyske-bratstvo.org. Retrieved from URL: <https://sofyske-bratstvo.org/za-zhyttia-svitu-soczialna-doktryna-pravoslavnoyi-cerkvy/> (data zvernennia: 24. 05. 2025) [in Ukrainian].
12. Ziziulas Y., mytr. (2005). *Being as Communication. A Study of Personality and the Church / Per. z anhl.* Kyiv: Duh i Litera [in Ukrainian].
13. Kazanova Khose. (2019). *Religion in the modern world: pluralism, secularization, globalization / Per. z anhl.* Romana Skakuna. Lviv: Vydavnytstvo Ukrainskoho katolytskoho universytetu [in Ukrainian].
14. Kallist Uer, yepyskop Diokliiskyi. (2020). *The Orthodox Way / Per. z anhl.* Svitlana Zdenianchyn. 2-e vyd. Kyiv: Duh i Litera [in Ukrainian].
15. Kasper Valter, kardynal. (2009). *Servant of Joy. Priestly Being — Priestly Service / Per. z nim.* N. Krets. Zhovkva: Misioner [in Ukrainian].
16. Kyrylo (Hovorun), arkhym. (2018). *Meta-ecclesiology: a chronicle of the Church's self-awareness*. Kyiv: Duh i Litera [in Ukrainian].
17. Kyrylo (Hovorun), arkhym. (2019). *Scaffolding the Church: towards post-structural ecclesiology*. Kyiv: Duh i Litera [in Ukrainian].

18. Kryzyna Y. V., Martyshyn D. S. (2018). *Social service of the Orthodox Church in the face of the challenges of the modern world: monograph*. Kyiv: Vyd. dim «Personal» [in Ukrainian].
19. Kukharuk M., Fulmes V., prot. (2022). *Social service as one of the main tasks of the Church of Christ // The path to Christ through service to one's neighbor* Kyiv: Duh i Litera [in Ukrainian].
20. Kiunh Hans. (2012). *Christian Challenge / Per. s nem.* Moscow: BBY [in Russian].
21. Lomachynska I. M., Deineha Y.O., Uzhva V.O. (2021). *The mission of social service in theological educational discourse // Educational Discourse: Collection of Scientific Works*, 38 (11-12), 89–95 [in Ukrainian].
22. Martyshyn D. S., Bohdanenko A. I. (2023). *The social presence of Christians in the modern world*. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].
23. Moltman Yurhen. (2017). *The Coming of God. Christian Eschatology*. Moscow: BBY [in Russian].
24. Pushko V., prot. (2019). *Theology of Communication or Communication as a Component of Christian Theology*. Sviatist liudskoho zhyttia / Uporiadnyk prot. V. Vakin. Kyiv: Duh i Litera [in Ukrainian].
25. Fylypovych L. O. (2016). *The Culture of Religious Life. Selected Works*. Za uporiadkuvannia H. Fylypovycha i redahuvannia A. Kolodnoho. Kyiv: UAR [in Ukrainian].
26. Filipchuk H. (2018). «Pedagogy» of personal and national Dignity. Journalism. Kyiv: Vydavnytstvo Tovarystva «Prosvita» [in Ukrainian].
27. Khart D. (2010). *The Beauty of the Infinite: The Aesthetics of Christian Truth*. (Serbia «Sovremennoe bogoslovye») Moscow: Bybleisko-bogoslovskiy instytut sv. apostola Andreia [in Russian].
28. Khodr H., mytr. Hir Livanskykh. (2020). *The Call of the Spirit: Church and Society / Per. z fr.: Dmytro Karateev*. Kyiv: Duh i Litera [in Ukrainian].
29. Khrystokin H. V. (2019). *Methodology of Orthodox Theology*. Kyiv: «PP «Foliant» [in Ukrainian].
30. *The Church and the World at the Beginning of the Third Millennium: Declaration of the Jubilee Local Council of the Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate*. risu.ua. Retrieved from URL: https://risu.ua/cerkva-i-svit-na-pochatku-tretogo-tisyacholittya_n34612 (data zvernennia: 02.06.2025) [in Ukrainian].
31. Chornomorets Y. *The Responsibility of Churches for the Future of Ukraine*. risu.ua. Retrieved from URL: https://risu.ua/vidpovidalnist-cerkov-za-maybutnye-ukrajini_n68838 (data zvernennia: 02.06.2025) [in Ukrainian].
32. Chornomorets Y. *The Ideal of Christian Ukraine as a Requirement of the Social Teaching of Christian Churches*. RISU. Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy. risu.ua. Retrieved from URL: https://risu.ua/ideal-hristiyanskoji-ukrajini-yak-vimoga-socialnogo-vchennya-hristiyanskih-cerkov_n55718 (data zvernennia: 02.06.2025) [in Ukrainian].
33. Khrysavhis I., archdeacon.(2021). *Bartholomew: Apostolic Mission. Prophetic Vision / Translated from English by L. Lozova*. Kyiv: Duh i Litera [in Ukrainian].
34. Shnakenburh R. (2005). *The Ethical Message of the New Testament / Translated from German*. Kyiv: Duh i Litera [in Ukrainian].
35. Shpidlyk T. (2013). «Maranatha». *Life after death / Trans. from Italian*. Kyiv: Duh i Litera [in Ukrainian].